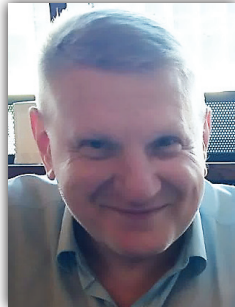

УДК 378:373.5.091.12.011.3-051:94](438)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-72-75](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-72-75)

ЧЕРЕВИЧНИЙ ГЕННАДІЙ СЕМЕНОВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, Україна
Gennadii Cherevychnyi,

Ph.D (in History), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Contemporary History of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctoral Researcher (in Education) of Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: gscherevichnyj@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9094-8732>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

A Здійснено теоретичний аналіз польської педагогічної освіти історичного спрямування, зокрема професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща. Метою дослідження є аналітичні пошуки та вивчення досвіду професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща. Стаття має аналітичний зміст із вивчення теоретичних аспектів зазначеної проблеми. Застосовано методи компаративного аналізу та контент-аналізу в дослідженні зазначеної проблематики.

Досліджено джерельну базу та здійснено контент-аналіз наукової, нормативно-правової, інформаційної літератури та сайтових структур державних і приватних університетів Республіки Польща. Наголошено на результатах аналізу, які свідчать, що проблематикою польської педагогічної освіти охоплюються як польські дослідники, так й українські. Констатовано, що у дослідженнях привертається увага реформуванню польської університетської освіти, історичній ретроспективі управління польською освітою, розвитку інноваційних процесів у вищій педагогічній освіті Польщі тощо. Приділено увагу польським історичним студіям, за якими здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів історії у Польщі та виокремлено теоретичні аспекти такої підготовки, зокрема: історіографічний, нормативно-правовий, трансдисциплінарно-компетентнісний, системно-організуючий, інформаційно-комунікаційний тощо.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів історії; університети Республіки Польща

THEORETICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS IN THE REPUBLIC OF POLAND

S The scientific work is devoted to disclosing innovative forms of professional development of teachers for the educational subject "Defense of Ukraine". The experience of the educational activity of the CIHE "Kharkiv Academy of Continuing Education" is presented focusing on the formation of educational and methodological competence of pedagogical workers who teach the subject "Defense of Ukraine". Particular attention is paid to the regulatory and legal basis and relevant scientific developments on the specified issues. Based on the practical experience of the Kharkiv Academy of Continuing Education, new aspects of improving the qualifications of teachers/lecturers of the academic subject "Defense of Ukraine" are revealed. The educational program "Peculiarities of teaching according to the new model curriculum of the integrated course "Defense of Ukraine"" was presented, created by a creative group of teachers of the integrated course "Defense of Ukraine" to prepare educators in the Kharkiv region for the implementation of the new model curriculum of the integrated course "Defense of Ukraine". The focus of the educational program content is on qualification improvement and the development of general and professional competencies of teachers of the integrated course "Defense of Ukraine", necessary for implementing state policy in general secondary education. The target audience consists of teachers of the integrated course "Defense of Ukraine" in the general secondary education system. The form of professional development is a series of thematic educational and methodical webinars.

Keywords: development; professional development; competencies; curriculum; professional development; teacher; innovative forms; integrated course

Актуальність проблеми у загальному вигляді. Динамічний розвиток педагогічної освіти історичного спрямування набуває все більшої актуальності у контексті сьогоденних трансформацій суспільного простору. Дійсність вимагає формування громадянина нової генерації з наявною історичною свідомістю, відповідним рівнем національної

ідентичності, з адекватним ціннісним потенціалом тощо. Місія підготовки такого рівня громадянина покладається у першу чергу на педагога, зокрема на учителя історії, який є носієм історичних знань і має високий рівень педагогічної компетентності, щоб забезпечити якісне передавання історичних знань майбутнім поколінням, здобувачам

загальної середньої освіти зокрема.

Отже, активізується процес переосмислення теоретичних аспектів у контексті модернізації професійної підготовки майбутніх учителів історії в закладах університетської освіти України. Не менш важливим у цьому контексті має стати вивчення досвіду підготовки вчителів історії в зарубіжних університетах, зокрема у Республіці Польща, та його екстраполяція в систему української вищої освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті зазначила на потребі в якісній та ефективній професійній підготовці конкурентоздатних педагогічних кадрів, готових до освіти впродовж життя та генерації національних і духовних цінностей громадянського суспільства.

Шляхом дослідницьких пошуків і ретроспективного досвіду автора, можемо стверджувати, що професійна підготовка майбутніх учителів історії, з погляду на реалії сьогодення, потребує системного вдосконалення теоретичних засад, упровадження актуальних методик, новітніх педагогічних технологій і цифрових засобів навчання. З'ясовано, що більшість дослідників зосереджують увагу на тому, що нині необхідні трансформаційні зміни в підходах до розв'язання пріоритетних завдань як педагогічного, так і спеціалізованого історичного формату.

Відтак, підготовці майбутніх учителів історії присвячено чимало праць сучасних українських (О. Глушко, Ю. Гришук, О. Дубасенюк, І. Жорова, К. Котун, В. Майборода, В. Пасічник, О. Пометун, Б. Сітарська, І. Шемпрух та ін.) та закордонних, зокрема й польських дослідників (Е. Бесядецька, Ю. Будзінська, Й. Войдон, Є. Гонсовський, А. Зелецький, З. Козловська, С. Кондрат, Д. Конечка-Слівінська, М. Куявська, Д. Мілошевська, В. Мрозович, А. Новаківська, С. Рошак, К. Санойца, Ю. Стриковська, Е. Хоронзі та ін.), які прагнуть привести до якісніших показників цей процес. У нашому дослідженні увагу зосереджено на вивченні теоретичних аспектів польського досвіду педагогічної науки, що віддзеркалюється у розвитку польської університетської освіти у векторі підготовки вчителів історії.

Отже, результати аналізу науково-педагогічних та інших джерел засвідчують, що проблема професійної підготовки майбутніх учителів історії, хоча й активно розглядається сучасними дослідниками педагогічної науки, адже на теоретичних аспектах як підґрунті процесів реформування і модернізації як історичної, так і педагогічної освіти історичного спрямування у наукових працях розкрито недостатньо широко. Констатовано, що ця проблема потребує глибшого розгляду, оскільки у зв'язку з реформуванням історичної освіти в Україні лишається ще замало розкритим теоретико-методологічний, теоретико-організаційний і теоретико-методичний супровід цього процесу. Також є сенс дослідити теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща та підвести компаративні підсумки з екстраполяцією польського досвіду педагогічної освіти історичного спрямування в систему української теорії й практики освіти.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Необхідно зазначити, що багатогранні дослідження польської університетської освіти, хоча й дають різнобічне уявлення про основні чинники становлення і

функціонування системи польської освіти, проте є певні теоретичні аспекти, які недостатньо висвітлено у працях науковців. Натомість є тенденція до узагальнення й систематизації певного наукового знання з погляду на екстраполяцію польського досвіду педагогічної освіти історичного спрямування в українському освітньо-науковому просторі, зокрема, що стосується професійної підготовки майбутніх учителів історії як в українських університетах, так і в університетах Республіки Польща.

Метою статті є актуалізація теоретичних аспектів професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща та систематизація й узагальнення висновків щодо реалій польської університетської освіти, з'ясування доцільності екстраполяції польського досвіду з підготовки педагогічних кадрів, зокрема учителів історії.

Викладення основного матеріалу. Здійснивши аналіз наукового здобутку педагогічної науки й освіти за останні десятиріччя, маємо змогу стверджувати, що теоретичні основи польської педагогічної освіти досліджено багатьма українськими авторами.

Наприклад, цікавим є досвід відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, у дослідженні якого йдеться про професійну підготовку педагогів у розвинених країнах світу. Науковцями визначено особливості професійної підготовки майбутніх педагогів і виокремлено базові вектори у цьому контексті таких векторів: законодавче забезпечення, структура, зміст, форми, методи й технології професійної підготовки педагогічних працівників. Слушними є «рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду в процесі оновлення вітчизняної системи неперервної педагогічної освіти» [3].

Як зазначає І. Жорова, «новий етап реформування вищої освіти в Польщі позначений прийняттям Закону «Закон 2.0. Нова конституція для науки та вищої освіти в Польщі» (2018 р.), який визначає нові підходи до підготовки фахівців, збільшення автономії закладів вищої освіти, посилення наукового складника у вищій освіті, в тому числі і педагогічній» [2].

Спираючись на результати досліджень Т. Кристопчук, Й. Шемпрух, а також у контексті власного дослідження, К. Котун зауважує, що у Республіці Польща підготовка вчителів ведеться за трьома напрямками: науковим (зміст підготовки), педагогічно-методичним (форми, методи й засоби); методологічним (новаторська та дослідницька діяльність, що акумулює комплементарну цілісність) [4; 6]. Відтак Т. Кристопчук констатує, що підготовка вчителів у Польщі здійснюється у двох юридично-адміністративних системах – публічній і непублічній; у двох середовищах: академічному (університети, вищі професійні школи, вищі педагогічні школи) й освітньому (вчительські колегії, які мають статус вищих шкіл); у трьох формах: стаціонарній, заочній, вечірній; на різних рівнях – навчання спеціаліста, що доповнюється магістратурою, магістратура, а також післядипломне навчання. Зазначено, що основним стандартом підготовки польських учителів став рівень п'ятирічного навчання у закладах вищої освіти. Дослідниця зауважує, що основними документами, які регулюють систему професійного зростання та проблеми забезпечення роботою вчителів Польщі, є: Карта вчителя (Karta nauczyciela po zmianach), Адміністративно-процесуальний

кодекс, закони «Про систему освіти», «Про зміну статусу вчителя», Розпорядження Міністра національної освіти щодо отримання ступенів професійного зростання вчителів тощо [5].

Ю. Гришук розкриває проблему розвитку педагогічної освіти у Республіці Польща та визначає актуальні аспекти її розвитку, зокрема у векторі університетської освіти, реформування освіти та педагогічної підготовки майбутніх фахівців, формування різних видів їхньої професійної компетентності [1] тощо.

Отже, зважаючи на багатогранний науковий доробок українських дослідників щодо розвитку польської педагогічної освіти, зазначимо, що конкретизація теоретичних аспектів професійної підготовки майбутніх учителів історії у Республіці Польща залишилась поза їхньою увагою й це питання докорінно не досліджено. Проте екстраполяція досвіду Республіки Польща репрезентує своєрідну зацікавленість для України, бо ця країна є найідентичнішою до нас географічно, культурно, в історичному перетині менталітетів у розрізі багатьох століть.

Водночас й це цілком зрозуміло, що й дослідниками Республіки Польща привертається увага до підготовки майбутніх учителів історії за різними напрямками її вдосконалення. Як зазначає Е. Бєсядецька (E. Biesiadecka), проблема моделі освіти для вчителів історії та суспільствознавства Республіки Польща неодноразово виникає в дидактичному дискурсі й здебільшого задається чинними стандартами педагогічної освіти. Проте університети Польщі дуже часто розширюють навчальні плани здобувачів вищої освіти. Дослідниця наголошує на результатах Звіту про освіту, підготовленому групами експертів «Епідемія SARS-CoV-2», у якому зауважено на потребі подальшої модернізації освіти майбутніх учителів історії через розвиток їхньої особистості та участь у творчих тренінгах, а також відмічається вагомість розширення практичного складника професійної підготовки з погляду на включення онлайн-занять як постійної частини їхнього навчання [7]. Такі позиції спонукають загальну модернізацію університетської дидактики щодо підготовки майбутніх учителів історії як у Республіці Польща, так і в українських університетах, які перебувають в умовах воєнного стану.

Також з'ясовано, що у Республіці Польща функціонують, так звані, історичні студії – це бакалаврські або магістерські програми, освітня програма яких зазвичай триває 3 роки (перша ступінь навчання) або 2 роки (друга ступінь навчання) і завершується отриманням диплому (ступінь бакалавра або магістра). Тим самим навчатися можна на стаціонарній (денній, очній) або заочній формі навчання. Специфіка навчання буде залежати від вибору спеціальності/освітнього шляху. Навчання гарантує набуття необхідних компетенцій, які стануть у пригоді у майбутній педагогічній діяльності.

У контексті польської парадигми професійної підготовки майбутніх учителів історії саме історикознавство є наукою, з якої здобувачі освіти мають отримувати знання не лише про минуле. Вони мають набути аналітичні та практичні навички, а також знання на межі різних наукових дисциплін, що уможливуватиме майбутнім випусникам вільно рухатися на сучасному ринку праці, тобто педагогічні історико-спрямовані дослідження все більш зосереджуються на розвитку чітко визначених історичних і педагогічних компетентностей. До цього відносяться навички документообігу, збору та відбору

інформації, планування, підготовки та реалізації різноманітних ініціатив, адресованих місцевим і регіональним громадам. Потрібно зазначити, що отримуючи професію вчителя історії, випусники університетів також можуть виконувати різноманітні ролі, а саме: екскурсоводів і популяризаторів краєзнавства, аніматорів та активістів громадських організацій, документалістів археологічних експедицій. Вони також можуть працювати в музеях, культурних центрах, фондах, що займаються історичною реконструкцією, а також у ЗМІ та дипломатії. Такий підхід у польській педагогічній освіті історичного спрямування надає можливості вибору у формі продовження професійної кар'єри для випусників історичних факультетів польських університетів.

У Республіці Польща функціонують такі державні педагогічні університети, які здійснюють підготовку майбутніх учителів: Академія спеціальної освіти імені Марії Гжегожевської (Варшава), Університет гуманітарних і природничих наук імені Яна Длугоша в Ченстохові, Педагогічний університет Кракова, Поморський університет у Слупську, Університет природничих та гуманітарних наук у Седльце, а також приватні університети, як-от: Недержавна вища педагогічна школа в Білостоці, Педагогічний університет соціальних наук у Варшаві, Педагогічний університет імені Януша Корчака у Варшаві, Вища педагогічна і технологічна школа в м. Конін, Університет педагогіки та управління імені Мешка I в Познані. Проте необхідно зазначити, що основними університетами, що здійснюють підготовку майбутніх учителів історії, на нашу думку, можна вважати, наприклад такі, як-от: Університет імені Адама Міцкевича в Познані (новітня історія та політика – міждисциплінарні педагогічні студії: гуманітарні науки в школі – вчитель польської мови та історії), Вроцлавський університет (факультет історичних та педагогічних наук, викладацька спеціальність з історією), Гданський університет (вчитель у галузі історії та громадянської освіти), Лодзьський університет (електронна історія, аспірантура за напрямом викладання історії), Університет Комісії національної освіти в Кракові (історія – підготовка вчителів), Ягеллонський університет у Кракові (дидактика історії) тощо.

Отже, університети в Республіці Польща – державні, класичні та приватні, створюють можливості для майбутніх учителів історії, здобувачів вищої освіти, які обирають таку відповідальну професію за покликанням, прагнуть до розвитку, мають здатності працювати з різними віковими категоріями здобувачів освіти. Польські випусники університетів, учителі історії, можуть працевлаштуватися в різних закладах освіти, навчально-виховних центрах, дитячих будинках, гуртожитках, реабілітаційних центрах, а також психологічних і педагогічних консультаційних пунктах. Можливо, робота після закінчення університету з набуття педагогічної освіти історичного спрямування не найлегша, але точно приносить масу задоволення.

Звернемо увагу на те, що напрямками навчання педагогіці в Польщі є програми бакалаврату або магістратури, навчальна програма яких зазвичай триває 3 роки (навчання першого циклу) або 2 роки (навчання другого циклу) або 5 років (навчання тривалого циклу) і закінчується дипломом (бакалаврат або магістратура). Отже, майбутні вчителі історії, випусники університетів Республіки Польща отримують всебічну історичну освіту: знаються на історії Польщі та історії

світу всіх епох. У процесі навчання здобувачі освіти набувають здатність до пошуку і критичного прочитання історичних джерел, до тлумачення і пояснювання історичних процесів, дослідження їх причини, здатність аналізувати їх наслідки. Адже дидактична спеціалізація університетів з історії готує майбутніх учителів історії до роботи в освітніх установах, а архівна спеціалізація готує до роботи в архівах і музеях; спеціалізація антропології дає змогу аналізувати культурні та соціальні явища, виховувати лідерів для культурно-освітніх середовищ та установ.

Зазначимо, що в сучасній польській системі педагогічної освіти особливий акцент робиться на компетентнісний підхід, який передбачає розвиток у майбутніх учителів історії не лише знань, але й умінь, навичок і компетентностей. Майбутні вчителі історії мають уміти не тільки передавати знання, а й навчити здобувачів загальної середньої освіти критично мислити, аналізувати історичні події, робити висновки та застосовувати знання в повсякденному житті. Відповідно до цього професійна підготовка майбутніх учителів історії у польському освітньому просторі є конвергентною та синтезує знання з різних дисциплін, тобто дотримується принципу трансдисциплінарності. Це характеризується включенням не тільки вивчення історії як предмету, але й ґрунтовного дослідження методик і технологій сучасного викладання цього навчального предмету, знання педагогічної психології, етики та правових норм. Саме у цьому аспекті трансдисциплінарний підхід уможливує формування особистості кожного із учителів, які мають здібності й здатність розглядати історичні події в широкому контексті та пояснювати їх здобувачам загальної середньої освіти з урахуванням різних точок зору та думок дослідників.

Відмітимо, що польські університети велике значення надають практичному педагогічному і спеціальному

історичному складникам у підготовці майбутніх учителів історії, які отримують педагогічні практики в школах (закладах загальної середньої освіти), де мають змогу застосувати отримані знання в реальних умовах.

Професійна підготовка учителів історії у Республіці Польща залучає елементи неперервного педагогічного розвитку. Університетами пропонуються численні курси підвищення кваліфікації, що уможливають для майбутніх учителів історії підвищення рівня професійної компетентності шляхом оновлення власних знань і вдосконалення вмінь і навичок відповідно до вимог часу, впливів глобальної цифрової трансформації на освіту й науку сьогодення.

Вагомим аспектом професійної підготовки майбутніх учителів історії у Республіці Польща є їхня готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти, де в класних колективах здобувачів загальної середньої освіти можуть бути учні з різними освітніми потребами. Безумовно, що вивчення історії в Польщі тісно пов'язане з культурною та національною ідентичністю, тому майбутніх учителів навчають бути чутливими до крос-культурності та різноманітної багатогранної культури світу.

Висновок. Розглянуті у нашому дослідженні теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах Республіки Польща визначають основи підготовки вчителів історії, які здатні бути не лише джерелом знань для своїх майбутніх учнів, але й їхніми наставниками та мотиваторами в освітньому процесі.

Отже, аналітичні та інформаційні дані вивчення стану розробленості проблеми нашого дослідження в педагогічній теорії та практиці підтверджують актуальність і доцільність продовження наукового пошуку, але не є завершеними й потребують уточнень, систематизації й узагальнень.

Список використаних джерел

1. Гришчук Ю. В. Розвиток педагогічної освіти у Республіці Польщі: теоретичний аспект. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 1 (9). URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6877/> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Жорова І. Професійна підготовка майбутніх педагогів у європейських країнах: з досвіду Республіки Польща та Чеської Республіки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30 (4). С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212529>.
3. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / [Авшенюк Н. М., Дяченко Л. М., Котун К. В., Марусинець М. М., Орґенко О. І., Сулима О. В., Постригач Н. О.]. Київ: ДКС «Центр», 2017. 83 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708029/> (дата звернення: 20.09.2024).
4. Котун К. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у Фінляндії та Республіці Польща. *Освіта для сучасності*. 2015. Вип. 2(2). С. 445–452. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708036/> (дата звернення: 20.09.2024).
5. Кристопчук Т. Є. Педагогічна освіта в Республіці Польща: структура та зміст. *Неперервна професійна освіта за кордоном*. 2013. Ч. 5. С. 127–134.
6. Шемпрук Й. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918–1999): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Івано-Франківськ, 2001. 438 с.
7. Biesiadecka E. Współczesny model kształcenia nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie – oczekiwania a rzeczywistość. *Edukacja Kultura Społeczeństwo*. 2021. Rocznik II(1). P. 99–109. DOI: <https://doi.org/10.34616/eks.2021.2.1.99.109>.
8. Uczelnie pedagogiczne w Polsce. URL: <https://www.otuczelnie.pl/szukaj/uczelnia/pedagogiczne> (дата звернення: 20.09.2024).

References

1. Hryshchuk, Yu. V. (2015). Rozvytok pedahohichnoi osvity u Respublitsi Polshchi: teoretychnyi aspekt [Development of pedagogical education in the Republic of Poland: theoretical aspect]. *Osvitolohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 1 (9). Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6877/> [in Ukrainian].
2. Zhorova, I. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh pedahohiv u yevropeiskykh krainakh: z dosvidu Respubliki Polshcha ta Cheskoj Respubliki [Professional training of future teachers in European countries: from the experience of the Republic of Poland and the Czech Republic]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 30 (4), 10–15. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212529> [in Ukrainian].
3. Avsheniuk, N. M., Diachenko, L. M., & Kotun, K. V. et al. (2017). *Zarubizhnyi dosvid profesiinoi pidhotovky pedahohiv [Foreign experience of professional training of teachers]: analitychni materialy*. Kyiv: DKS «Tsentr». Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708029/> [in Ukrainian].
4. Kotun, K. (2015). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly u Finliandii ta Respublitsi Polshcha [Peculiarities of professional training of future primary school teachers in Finland and the Republic of Poland]. *Osvita dlia suchasnosti [Education for modernity]*, 2 (2), 445–452. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708036/> [in Ukrainian].
5. Krystopchuk, T. Ye. (2013). Pedahohichna osvita v Respublitsi Polshcha: struktura ta zmist [Pedagogical education in the Republic of Poland: structure and content]. *Neperervna profesiina osvita za kordonom [Continuing professional education abroad]*, 5, 127–134 [in Ukrainian].
6. Shempрук, Y. (2001). *Tendentsii rozvytku pedahohichnoi osvity vchyteliv u Polshchi (1918–1999) [Trends in the development of pedagogical education of teachers in Poland (1918–1999)]*. (D diss.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
7. Biesiadecka, E. (2021). Współczesny model kształcenia nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie – oczekiwania a rzeczywistość. *Edukacja Kultura Społeczeństwo*, II(1), 99–109. DOI: <https://doi.org/10.34616/eks.2021.2.1.99.109>.
8. *Uczelnie pedagogiczne w Polsce*. Retrieved from <https://www.otuczelnie.pl/szukaj/uczelnia/pedagogiczne>.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.10.2024